

Az ipolymenti halászat.*

Az Ipoly a palócságnak legnagyobb folyója. Nógrád megyében még sok tót községet érint, de már Hont megyében tiszta magyar vidéken tolyik keresztül. Felső részén a tótok is halásszák, innen ered egy-két halászati szerszám és mesterszó. Legjelentékenyebb a halászat Hont megyében Nagycsalomián, Ipolyvécén, Hidvégen, Ipolyságon, Pereszlényben, Gyerken, Viskén, Szakállason, Szalkán. Ezek között Pereszlény és Visk község lakói

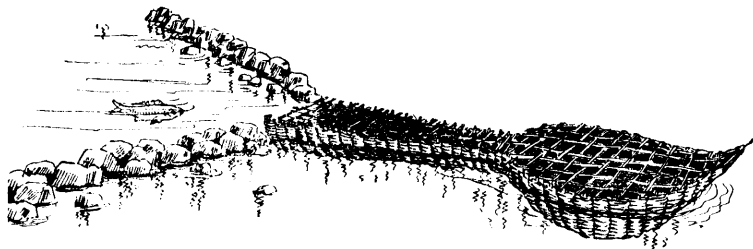
* Szerző ezen cikket 1909-ben írta. Megállapításai tehát a háború előtti időkre vonatkoznak.

majdnem mind halászok. Ipolyvece már korábban szerepel s mint neve mutatja, itt hajdan vész, vagy mint a palóc mondja, véc állott.

A halászatot a palóc roppant előszeretettel gyakorolja. Kizárólagosan halászával ma már ugyan ritkán foglalkozik, de a legtöbb földműves jól ért hozzá és az ipolymenti falvakban nyáron a legtöbb udvarban látható a háló.

Az Ipolyban elég sok hal volna, de a mai halász inkább irtja a halat. A maszlagolás meglehetősen elterjedt már közöttük, sőt még a selmeci bányából származó dinamittal is szerencsét próbálnak olykor-olykor. Nem kímélik az apróbb halakat sem. Ezekhez járul még az is, hogy jelenleg a vidra is igen elszaporodott. Mindezek azt okozták, hogy most egy halászati társulat alakult s teljesen kivieszi a kishalászok kezéből a halászatot és dunai bérlőknek adja. Ilymódon aztán elpusztul a nép kezén levő sok ősi szerszám, kivész a sok mesterszó.

Az általunk megfigyelt nagyecsalómiai és ipolysági járásban ma már nincs olyan állóvíz, ahol egész éven át lehetne halászni. Az Ipoly mellékfolyóit is halásszák, különösen a Korpona vizét és a Bernece-patakat.

1. ábra. Vesszőverse, Bernece, Hont m.

Az Ipolyban sok halfaj él: a ponty, harcsa, márná, bálind, csuka, keszeg, méhal, fehérhal, paduc (tövises, veresszárnyú) stb.

Ipolyság halásztanyái: *Asztalosgödre, Kondégödre, Korponaszakadás, Parasai rétek, Korponai vashíd, Kertekalja, Tövisszes szög, Szurdok mellett, Asztalosgödre melletti sánc.*

A rekesztőhalászat leginkább a patakokon dívik. A rekesztés kövekkel történik. A rekesztés csúcsába Bernecén vesszőversét tesznek (1. ábra). A verse fűz vesszőből készül, szélesnyelű kanálhoz hasonló. Fonása sűrű, teteje van, mely azonban sokkal ritkábban van befonva. Olykor vesszővel, gazzal befedik, sőt néha kutyatejjel borogatják be, hogy a hal a menekülést meg se kísérelje. A fűzverse fogóssága abban rejlik, hogy a körekesztések között jövő hal a verse száján belejut az üblibe, ahonnan, a víz sebessége miatt nem tud visszaúszni. A fűzversének ez a formája ma már nem dívik. Ez a körekesztés a vesszőverse ezen formájával megfelel a bocskorvással ellátott székely cégének. (Herman O.: Magyar Halászat Könyve, I., 110. ábra.)

A körekesztés szájába szoktak gömbölyű vesszőversét is állítani; de leginkább kisebb hálóverséket alkalmaznak, különösen Barátiban és Bernecén.

A hálóverse rendszeren két- vagy háromhagyású; van szárnya, karója. Leginkább sáncokban használják, mert az Ipolyban megtelik falevelekkel.

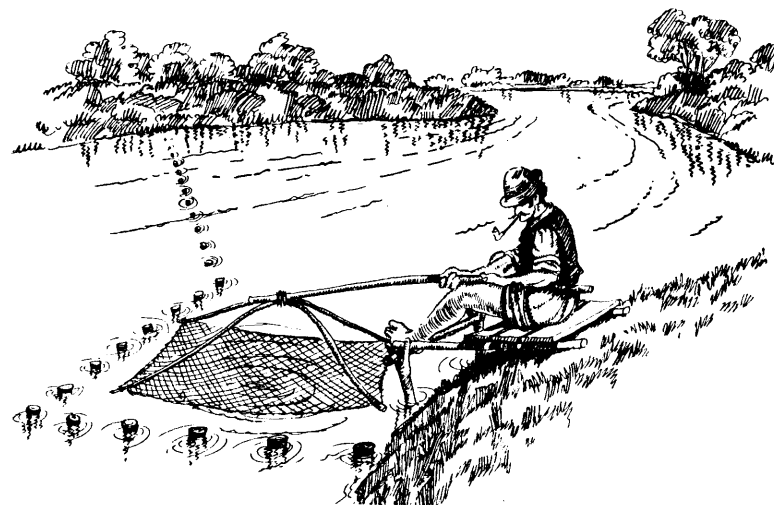
Gömbölyded vesszőversét is használnak. A fenékre lesüllyesztve alkalmazzák. A leszögezés vagy úgy történik, hogy követ tesznek a versébe, vagy pedig kétfelől kötnék rá követ. Este szokták leeresztetni és reggel veszik fel.

A rekesztő és emelő halászatot a palóc érdekesen kombinálja az állatással.

Az Iplon keresztül, rézsút cövekeket vernek le az egyik parttól kezdődően. Mielőtt a cöveksor elérné a másik partot, egy kerülőt tesz a víz mentében, az így támadt öbölbe merítgeti a halász a merítőhálót (2. ábra).

A cövekek $\frac{1}{2}$ —1 m-nyire vannak leerve, nincsenek átfonva, hanem fűznyárfavesszőket, ágakat raknak melléjük a víz ellenében. A víz aztán a cövekekhez szorítja a vesszőket. Az így készült rekesztés a hálnak terelő lésza gyanánt szolgál, mely a víz mentén addig úszik, míg az állatás üblibe jut, ahol aztán az emelőháló készen várja. A halász kullogószerű üllésben ül.

E halászási módot a palóc állatásnak vagy állásnak mondja. Igen el

2. ábra. Halászat állatással. Ipolyság.

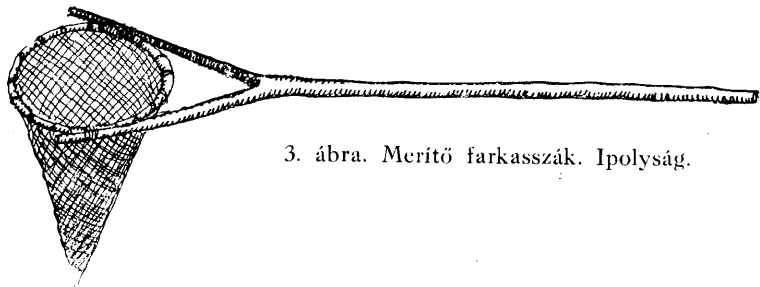
van terjedve Ipolyság körül, bár sokszor károkat is okoz, mert a karósr minden gyűlést felfog és ha a karók szilárdan állanak, elrekeszti a vizet.

Az állatás elvezet bennünket az emelő- vagy merítőhálóhoz, ahogy az ághegyháló nevezik. Ez az ipolymenti halász legkedvesebb szerszáma. Használják a Korpona vizén is. Alakja azonos az ország egyéb vizein dívó ághegyhálókkal. Az ipolysági merítőháló nyele rövid. Ipolydamásdon hosszúnyelű s ez kútgém módjára villásvégű ágasfán nyugszik. Régebben az Ipoly több pontján használtak hosszúnyelű merítőhálókat, ahol a nyél végét a partba dugták, másik végén, a keresztkáváknál köteleket kötöttek s ennél fogva emelték ki. (Herman O.: I. k., 193., 194. á.)

Az emelőhálók közé lehet számítani a gebulyázó hálót is. Gebulyának neveznek egy fekete boggyójú mérges növényt. Ennek boggyóját megtörrik, rozsliszttal keverik, golyócskákat gyúrnak belőle s bedobálják a vízbe. Ettől a hal, ha megeszti, elbódul s a víz színére jön, ahol a halász kihalássza a gebulyázó hálóval, mely nem egyéb, mint merítő farkasszák (3. ábra). Meg kell jegyeznünk, hogy ez amúgy is igen káros és tilalmazott halászási módot az igazi halász nem gyakorolja, csak a mesteremberek, akiknek a halászat vasárnapdelutáni sportjuk. Legszívesebben a Korpona vizében gyakorolják. A hajtóhalászat leggyakoribb szerszáma, a farkasháló, itt is megvan; alakja az ország legtöbb részén ismeretes. Ide lehet sorozni a

szatyinkát is, melyet a Berence-patakon használnak. Leginkább asszonyok halásznak vele, úgy, hogy az egyik ingre vetkőzik, beleáll a patakba s a szatyinkával elindul a víz ellenében, a hálót a patak fenekén taszítva előre, a másik meg vele szembe hajtja göbülő rúddal a halat. A zsákmányt többől készült kabakba rakják. De sokkal kedveltebb háló az Ipoly mentén a *bukrozó*, vagy *bukorháló*. Ez körülbelül két méter magas, két méter széles háló, csetleg még szélesebb is. Félkör alakú hajlított vesszőkávaja van, melynek erős zsinag az idegje. Erre a vázra van felszerelve a háló. A bukorháló sekély mélységű. Igen gyakran az emelőhálóból alkítják át olyanformán, hogy az egyik kávét ideggel látják el s a négy-szögletes hálót felkötözik rá. A bukorhálónak tehát farka nincs. Két ember halászik vele. Mindegyik egy kézzel a káva végét, a másik kézzel pedig a *szurkáló botot* fogja s a bokrok alját szurkálja. Ahol nem lehet lábolni, ott felemeli a hálót magasra, hozzákapja a botot is, egészen a feje fölé tartva úszik ki. Csak jó úszó halászhathat vele a sebesvízű Ipolyban.

A kereső halászat szerszáma a *kutyamászó*, itt-ott *szatyinkának* is hívják. Ez farkas-hálóformájú, csakhogy nem tolják a vízben, hanem a pan-

3. ábra. Merítő farkasszak. Ipolyság.

dálról vetik be és hosszú rúdjánál fogva a part felé húzzák. Igen kedvelt szerszám az Ipoly mentén. Leginkább áradáskor, zavaros vízben használgják.

A vetőhalászatot a *pentőháló*, vagy vetőháló képviseli. Leginkább Tesmagon, Gyerken, Pereszlenyben, Viskén találjuk. Csak ladikból használgják, tiszta vízben.

A kerítőhalászatot a *nagyhálóval* űzik. Régebben nagy előszeretettel gyakorolták, de ma már nem annyira kedvelik, mert a part nagyon bokros. A nagyháló 7—8 öl hosszú, magassága $1\frac{1}{2}$ —2 öl. Két végén *stábfá* van, alsó inán *faurigák* vannak. A stábfát ágyúgolyó vagy fontkörte, csetleg rongyba kötött kő húzza le. Hat ember halászik vele. Kettő tartja az egyik stábfát a parton, másik kettő átúszik, vagy csolnakon átmegegy a túlsó partra és a másik stábfához kötött kötéllal áthúzza a hálót. Ugyancsen stábfához még egy kötel van kötve, melyet visszavetnek a túlsó partra a harmadik pár embernek. Most három pár ember húzza a hálót három kötélen. Leglassabban mozog az első, leggyorsabban a harmadik pár. Egy darabig a víz ellenében haladnak, mikor aztán keríteni akarnak, a második pár ember megereszti kötelét s a harmadik pár pedig teljes erejéből húzza a maga kötelét mindaddig, míg a második stábfát a partig vissza nem húzta.

Az ipolyi halászok csónakja hosszú, lapos, szélesorrú, szélesfarú, 3—4 üléssel.

A tapogató halászat is igen elterjedt az Ipoly mentén. Nem is megy igazi halászszámba, aki pusztá kézzel nem tudja megfogni a halat. A halak

a vízzel szemközt egymás mellett fekszenek. A halász azon igyekszik, hogy a középsőt kitapogathassa, mert ha ezt kifoghatja, a többi össze-húzódik s ennek helyét másik foglalja el. Ha mindig a középsőt fogja ki, a halászsát mindaddig folytathatja, míg csak kettő nem marad. A hálnak a *pokojtóját* s farka tövét ragadja meg. Ha igen nagy a hal, akkor a *serényét* még a fogával is megfogja s rúg egyet a talajon és felmerül. A fogott halat a partra veti; ha magas a pandar, a cimborája által beeresztett tarisznyájába teszi. Ma már azonban nehéz így halászni, mert sok a vidra, nem hagyja összefeküdni a halat. Kóvár, Nagycsalomia vidékén nyeles *burittót* használnak. Ez tulajdonképpen félgömb alakú, hajlított, vastag vesszőkből készült vázú szerszám, mely hálóval van beborítva. Alsó karikája vasból van, hogy a köves talajon el ne kopják. Tetejét egy 3—4 méter hosszú rúdhoz kötik s így nyújtják be a vízbe.

Gyakori tapogató eszköz a *klonka*; fűz vesszőből font szerszám. Van olyan klonka is, amely három, korbca szedett fűzfavesszőből van készítve. Kiöntésekben halásznak velük Nagycsalomia tájékán. Különösen a csikászásnál használták.

A szigonyos halászat is élt az Ipoly mentén; nyolcágú szigonyt használtak.

Térjünk át a horoggal való halászatra! Ma már csak gyári horoggal halásznak. Kétféle módja van a halászatnak: úszó horoggal és fenekes horoggal. Az úszó horoggal olyanformán megy a dolog, hogy az Ipoly két partján egy-egy cöveket ütnek le, melyre a vízen keresztül köteleket kötnek. Erre a kötéltre 30—40 horgot kötnek, a víz szélességéhez képest egymástól egyenlő távolságra. A horgok egyike alacsonyabban, másika magasabban van a hal járásához képest, mert pl. a harsa éjszaka fönt jár, a balint lenn.

A fenekes horog egyforma hosszúságú zsinegen csüng. A horog felett van a *stupli*, mely fönttartja a horgot, hogy a víz be ne iszapolja, e fölött van az ólomgomb, mely feszesen tartja a horog zsinagét. A horgok itt is, mint az úszó horgnál, egyforma távolságra vannak egymástól a kifeszített kötélen.

Megemlíthetjük még, hogy gombostűvel is halásztak, különösen a szegénység. A halászok is gombostűvel fogták a kis halat, mit a csukahorogra tettek.

A jeges halászatról kell még pár szót szólnunk. Az Ipoly jegén farkas-hálóval halásznak. Annyi léket vágnak, ahány háló van, de rendszeren három háló számára. A hálót rúdjánál fogva leeresztik s a jégen felülről jó távolról 6—7 ember megindul a hálók felé, a jeget döngöti s hajtja a halakat a hálóba. Gyakran a bokrok alján a jeget kivágják és göbülő rudakkal innen is kizavarják a halakat.

Néha merítőhálóval is halásznak a jégen. E célból négy-szögletű léket vágnak ki s itt eresztik be a hálót. Leginkább csak a *forogók* felett használgják, ahonnan a hal nem szeret kimozdulni.

Ezekben óhajtottam az ipolymenti halászatról adataimat közölni, melyek azonban, különösen az Ipoly alsó folyását illetőleg még kiegészítésre szorulnak.

Györffy I.

Népvisellettörténeti adatok.

(1. Mezőcsáti viseletképek 1771-ből.)

A XIX. század előtt nálunk a nép viselete iránt szinte senki sem érdeklődött s a XVIII. századból alig van egy-két parasztot ábrázoló viseletképünk. Feljegyzést is keveset lelünk, s ha a hatóságok körözö-